

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш.УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ
ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ»
ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

№ 2(6) шілде-қыркүйек 2016
ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
**ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ
журнал**

2016, № 2(6)

EDU.E-HISTORY.KZ
электронный научный журнал

ISSN 2710-3994

EDU.E-HISTORY.KZ
electronic scientific journal

2016, № 2(6)

Құрылтайшы:

Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Бас редактор

Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа:

Р. Абдуллаев (Өзбекстан), Н. Аблажей (Ресей), Б. Аяған, М. Әбусейітова, С. Әжіғали,
Н. Әлімбаев, Б. Байтанаев, Қ. Жұмағұлов, Ғ. Кенжебаев, Б. Көмеков,
Мансура-Хайдар (Үндістан), Р. Масов (Тәжікстан), Ә. Мұқтар, В. Плоских (Қырғызстан),
Ю. Петров (Ресей), О. Смағұлов, Сон Ен Хун (Оңтүстік Корея), Е. Сыдықов,
У. Фиерман (АҚШ), А. Чубарьян (Ресей)

Жауапты редактор:

З. Төленова

Редактор:

Р. Көбеев

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ.,
Шевченко көшесі, 28,
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,
«Edu.e-history.kz»
электрондық ғылыми журналының редакциясы
Телефон: +7(727)272-47-59
E-mail: edu.history@bk.ru
Электрондық мекен-жай: <https://edu.e-history.kz/>

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің
Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген.
Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге түсіргенде
міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

Учредитель и издатель:

РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им.Ч.Ч. Валиханова»
Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Главный редактор

Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия:

Р. Абдуллаев (Узбекистан), Н. Аблажей (Россия), Б. Аяган, М. Абусейтова, С. Ажигали,
Н. Алимбай, Б. Байтанаев, К. Жумагулов, Г. Кенжебаев, Б. Комеков,
Мансура-Хайдар (Индия), Р. Масов (Таджикистан), А. Муктар, В. Плоских (Кыргызстан),
Ю. Петров (Россия), О. Смагулов, Сон Ён Хун (Южная Корея), Е. Сыдыков,
У. Фиерман (США), А. Чубарьян (Россия)

Ответственный редактор:

З. Толенова

Редактор:

Р. Кубеев

Адрес редакции:

050010, Республика Казахстан,
г. Алматы,
ул. Шевченко, 28.

Институт истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова,
«Edu.e-history.kz»

Редакция электронного научного журнала

Телефон: +7(727)272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz/>

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетельство о регистрации: № 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

При повторной публикации статей, съемке на микрофильмах и других копиях необходимо обязательно ссылаться на журнал.

Founder and publisher:

RSE on REM "Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology"
of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

Editor-in-chief:

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich

Editorial board:

R. Abdullaev (Uzbekistan), N. Ablazhey (Russia), B. Ayagan, M. Abuseyitova, S. Azhigali,
N. Alimbai, B. Baitanaev, K. Zhumagulov, G. Kenzhebaev, B. Komekov,
Mansura-Khaidar (India), R. Masov (Tajikistan), A. Muktar, V. Ploskikh (Kyrgyzstan),
Y. Petrov (Russia), O. Smagulov, Song Yong Hoon (South Korea), E. Sydykov,
W. Fierman (USA), A. Chubaryan (Russia)

Executive editor:

Z. Tolnova

Editor:

R. Kobeev

Editorial address:

050010, Republic of Kazakhstan,
Almaty,

28 Shevchenko Str.

Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology,

«Edu.e-history.kz»

Editorial electronic scientific journal

Phone: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru

Journal website: <https://edu.e-history.kz/>

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the
Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, r
egistration certificate:

No. 14602-ИА dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic format).

When re-publishing articles, shooting on microfilm and other copies, it is necessary to refer to the journal.

РАФАЭЛЬ ПАМПЕЛЛИДІҢ «ТҮРКІСТАНҒА САЯХАТ» ЕҢБЕГІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ

Касабулатова Г.М.

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының магистранты

Аңдатпа. Мақала авторы Орта Азия мен Қазақстанның аймағында ежелгі арийлықтар өркениетінің отаны болғанын және ежелгі біртұтас Жерорта теңізінің іздері қазіргі Каспий мен Арал теңіздерінде болуы мүмкін деген гипотезаны дәлелдеу үшін арнайы ғылыми мақсатпен келген американың белгілі географы, археолог -ғалымы, Гарвард университетінің тау кен-геологиясының профессоры Рафаэль Пампеллидің жасаған саяхатына қысқаша шолу жасауға тырысады. Оның «Түркістанға саяхат» атты ағылшын тілінде жазылған үлкен кітабының Қазақстанға байланысты бөлімдеріне сүйене отырып, автор қазақтардың орналасу орындарын нақтылайды жердің физикалық-географиялық құрылым өзгерістерін сипаттайды.

Түйін сөздер: арийлықтардың, өркениеті, отаны, біртұтас, Жерорта, теңізі, тарихи, географиялық, процесс, физикалық-географиялық, құрылым, қазақ, жеріндегі, теңіз, жиектері, ауа, райы, әсері

КРАТКИЙ ОБЗОР КНИГИ РАФАЭЛЯ ПАМПЕЛЛИЯ «ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ТУРКЕСТАНУ»

Касабулатова Г.М.

магистрант Института Истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова

Аннотация. Автор статьи пытается провести краткий обзор по книге известного американского ученого-археолога, географа, профессора Гарвардского университета Рафаэля Пампеллия «Путешествия по Туркестану», который прибыл на земли Средней Азии и Казахстана со специальной научной целью, т.к. эти земли были родиной арийской цивилизации он пытался доказать свою гипотезу о том, что Каспий и Арал являются остатками бывшего цельного Средиземного моря. На основе данных из книги о Казахстане, автор описывает основные виды хозяйственной деятельности казахов, уточняет место их расселения и влияние погодных условий на физико-географический состав земли в регионе.

Ключевые слова: родина арийской цивилизации, цельное Средиземное море, историческо-географический процесс, физическо-географической состав, морские линии на Казахской земле, влияние погоды

BRIEF REVIEW OF BOOK RAPHAEL PAMPELLIY «JOURNEY ACROSS TURKESTAN»

Kasabulatova G.M.

Institute of History and Ethnology named by Ch.Ch. Valihanov

Abstract. The author tries to make a short observation of the book of a well-known American archeologist - scientist, geographer, professor of Harvard University Raphael Pumpelly «Journey Across Turkestan. Exploration in Turkestan». His purpose was to prove his hypostasis about whole Mediterranean Sea, whose remains he supposed to be Caspian and Aral seas another aim of his expedition

was the home land of Aryans which he thought was in the Central Asia and Kazakhstan. Relying on the parts about Central Asia and Kazakhstan the author describes the changes, taken place in physic - geographical structure of the land.

Keywords: The homeland of Aryans, whole Mediterranean Sea, historic and geographical process, physic -geographical structure, sea lines on Kazakh land, influences of the weather.

Шыңғыс ханның жорығынан кейін, Еуропалық зерттеушілер мен миссионерлері көшпенділердің өміріне, оның ішінде Шығыс елдеріне деген қызығушылықтары артып, бұл өңірге тартыла бастады. Еуропалық, америкалық және ресейлік ғалымдар Орта Азия мен Қазақстан жерін ғылымның әр түрлі саласы бойынша зерттей бастады: география, топырақтану, геология, гидрология, ботаника, зоология, орнитология, этнография, т.б.

Орталық Азия – ұзақ уақыт бойы өзінің құпиясы және жұмбақтығымен, саяхатшылардың саналарын оятып өзіне ұмтылдырғаноблыс. Сонымен қатар, бұл аймақ ХІХ ғасырда болған Ұлыбритания мен Ресей арасындағы ықпал ету салаларын үшін күрес пен геосаяси текетірістің таласына айналды.

Сондықтан, зерттеу екіжақты: бір жағынан - ғылыми және екіншіден - барлау мен дипломатиялықсипатқа ие болды.ХІХ ғ.,50-60-шы жылдары,яғни өнеркәсіптік капитализм дәуірінде,әлемді аумақтық және экономикалық бөлшектерге бөлу үшін жетекші әлемдік державалардың арасындағы кескілескен күрестері Орталық Азиядағы ғылыми зерттеулерді өзінің жаңа сапалы сатысына көтерді.

Көптеген шетелдік авторлардың жұмыстары көбінесе Тянь-Шаньның табиғатына, жергілікті халықтардың тарихы, этнографиясы және әлеуметтік-экономикалық аспектілерінің дамуына қатысты, кейде тек қана ақпараттық, таяз сипатта болды.Сонымен қатар, жекелеген шетелдік ғалымдар өздерінің құнды бақылауларын жасап, Тянь-шань мен Памир және Алай аймағында жертану жөнінде жаңа деректер мен басқаларға ұқсамайтын идеялар, ерекше мәселелері білдірді.

Осы регионға тек комерциялық немесе пайдалы қазба іздеу үшін ғана емес, ғылыми қызығушылық танытып, ежелгі өркениет іздерін табу мақсатымен сонау мұхит асып, евразия құрлығын басып, ат арытып келген шынайы ғалым-географ, археолог, зерттеуші, Гарвард университетінің профессоры Рафаэль Пампелли болды.

«Мен ұзақ уақыт арийлік мәселе туралы көп оқыдым – деп жазды ғалым - және мен Еуропалық тілдердің санскрит және вестша сияқты туыстық тілдерініңбесігінде Памир тауларында, деп білгем. Оның үстіне, қазірдің өзінде деректер бойынша «үйсіндердің шаш пен көз түстері» олардың арий халқына жататынын білдіретінібелгілі факт. Бірақ мені таң қалдыратын нәрсе, сондай елеулі тарихы бар деп күтілетінхалық пен қалалардың үлкен санының салыстырмалы аз уақыт ішінде құм астына көміліп қалуы ...

Сонымен қатар, мен Арал теңізі мен Сібір арасындағы жазығында шашылып жатқан көптеген көлдер мен көлшіктер де таң қалдырады».

Р. Пампелли мұз дәуірінің нәтижесінде тарихтан бұрынғы уақытта Орталық Азияның басым жазықтығын мұз басып жатты деген пікірді ұсынды.Содан кейін, мұздықтардың еруі салдарынан, ірі ағыссыз құрылған ішкі теңіз жағалауларында адам тұрарлық жағдай туындауына байланысты ежелгі өркениеттер пайда болды. Кейінірек, теңіздің кебуінің ілгерілеуіне, құмның басуына байланысты бір кездегі құнарлы аймақ елсіз далаға айналды. «Мен жерленген қалаларды арийлік мәселенің жерленгенімен бірдей деп есептеймін, - деді Р. Пампелли. – Менің ойымша, Үлкен ішкі теңіз, бәлкім,байтақ халық үшін қолайлы ахуал жасап отырды».

Алайда, бұл болжамдар, атап айтқанда теңізді қалыптастырған жағалау іздерін, сондай-ақ, ерте арийлік өркениеттің іздерін оларды табу арқылы тексеруді, дәлелдеуді, талап етті. Сонымен,

өзіне ғана тән ынта-жігерімен, ғалым Орталық Азияға экспедициясын ұйымдастыру үшін қаражат іздей бастады.

Тек 1903 жылы, Р. Пампеллиге Карнеги институты оған арийлықтардың атамекенін іздеу экспедициясынөзі басқаратыны туралы кепілдік берген жағдайда ғана деп, грант берді.

«1902 жылдың аяғында Карнеги институты «1903 жыл бойы Транс-Каспий аймағынына алдын ала сараптама жасау және осы аймақтың өткендегі мен қазіргі уақыттағы физико-географиялық жағдайлары мен археологиялық қалдықтарын ары қарай зерттеуді ұйымдастыру үшін керекті барлық қолда бар және бұрыннан келе жатқан ақпараттарды жинап, реттеу мақсаты үшін» менің грант алуыма дауыс берді.» деп сипаттайды сол қиын уақытты Р.Пампелли.

Зерттеу жүргізуге ұсыныстың бірнеше себептері бар: біріншіден, Шығыс және Батыс өркениеттері өз бастауларын Орталық Азиядан алады деген көзқарасты ұстанып отырған мектеп бар; екіншіден, сол аймақта болжам бойынша тарихтан бұрынғы уақытта болған климаттық үлкен өзгерістердің нәтижесінде терең, кең аумақты Азия Жерорта теңізінің қалыптасуына әкеліп соққан, Арал, Каспий және Қара теңіздер солардың негізгі қалдықтары болып табылады.

Каспий аймағы. «Евразия картасына көз салсақ, үш теңіз; Арал, Каспий және Қара теңіздің оңтүстігінде зор таулармен шектесіп, солтүстігінде Арал-Arctic арқылы бөлініп, үлкен алапты алып жатқанын байқаймыз», деп жазады өз бақылауларына шолу жасап, Р. Пампелли.

Географ ретінде Р. Пампелли қазіргі Каспий, Арал, теңіздерін бұрынғы дәуірде тұтас Жерорта теңізімен астасып жатқан алып су қоймасы болған деген өз пайымдауын жазады: «Егер Босфор жабық болса, ұзаққа созылған жауын-шашын мен булану орын алар еді, бұл теңіздер қосылып алаптан аса төгіліп, солтүстік мұхитқа құйылар еді. Азия Жерорта теңізінің осы ауданы әлі белгісіз болып табылатын, солтүстік бөлігінің биіктігімен анықталар еді. Қайткен күнде де, ол оңтүстік Ресейдің және Ресейлік Түркістанның көп жерін батырып жіберуге жеткілікті болар еді»,

Сонымен қатар ол өз тұжырымын қорыта келе басқаша көзқарас білдіреді: «Екінші жағынан алғанда, егер ол жерде ұзаққа созылған шамадан тыс булану болса, теңіздер кеуіп кетер еді; бүкіл алап шеттерінде тартылып, құмға сіңіп кеткен өзен арналары бар орасан зор шөлге айналар еді. Түркістан бір кездері айтарлықтай дәрежеде сумен қамтылған болғанмен, қазірде қуаңшылыққа жақындап келе жатқан күйде. Каспийдің шығыс жағында тек қана екі өзен бар, Аралға жетіп жығылатын Сыр мен Аму (Жаксартас пен Оксас), жатыр; олар суды тек қана қарға оранған таулардағы өз бастауларында ғана жинайды; қалған барлық бұлақтар тікелей булану мен суарудың арқасында қысқарған арналарымен шөл құмға сіңіп бітеді».

Сонымен қатар Түркістан аймағына физио-географиялық географиялық зерттеулер жасаудан басқа, жергілікті халықтардың этнографиялық құрылымы мен салт-дәстүрлеріне де баса назар аударып, көркем сипаттайды:

«Қырғыздар Ферғана жазығының бұрыш-бұрышынан келді. Және әр түрлі тайпалық-рулық қауымдар өздерінің байлықтарын көрсетуден жарысатындай болып көрінді. Ерлер ірі қара мал, жылқы және қой табынын айдап, алдында жылқыға мініп кетіп барады. Олардың әйелдері тиындары жалт-жұлт еткен, жарқыраған баскиімдер мен Бұхара жібегінен тігілген көйлектер мен комзолдар киген. Олардың маңдайлары күмістен соққан салпыншақтар мен күндіктер астына жасырылған.» деп, адамдардың сырт бейнесін көрсетсе,

«Бір тізбекке мойындықталған барлық түйелер ат үстіндегі әйелдердің соңынан арқан көш бастаушы жіптің артынан ілесіп барады.Қыздары тамаша тайларға мініп еркін кетіп барады.

Ол үлде мен бүлдеге оранып, бай киінген әйелдер жібек жабу жабылып, тізгінделген әдемі жорғалаған жылқылардан тұратын салтанатты шеру болды.» деп салт бойынша көшу сияқты мерзімдік әректің өзін қазақтардың әсем, қуанышты салтанатқа айналдырғанын тамсана әңгімелейді.

Сонымен қатар ол: «Бағалы кілемдер жабылған аяқтарын салтанатпен маң-маң басқан түйелердің ұзақ желісі. Ал түйелер тасып келе жатқан киім-кешек, жабулар, көрпе-жастық,

тамаша кілемдер мен айшықты текеметтер, күмбезге ұқсайтын үйлерді жабатын киіздер, осы әйелдердің қолымен жасалған» деп, Р Пампелли қазақтардың шаруашылығын, тұрмыс-салт көшпелі өмірін де өте әдемі суреттейді.

Бұл жерде ол халықты қырғыздар деп атап отырғанмен, олардың тайпа, руға бөлінетіні туралы айтылуы және біздің халыққа ғана тән киім киісі мен қыз балаларда еркін ұстайтын дағдылары туралы сүйсіне сипаттауы, оның қазақтар көшін суреттегені жайында ой тудырады.

Жетісу (Semirechensk)

Ежелгі заманнан бері Ұлы Дала оның ішінде Жетісу аймағы, бүкіл еуразиялық кеңістігінің рухани омыртқасы және мәдени бесігі болды. Ежелгі көшпенділердің Дала өркениеті адамзат тарихындағы терең із қалдырды. Осы іздің сілемдерін табу мақсатымен шыққан Р. Пампелли Орталық Азия мен Қазақстан жерлеріне физико-географиялық, Тарихи археологиялық зерттеулер экспедициясымен

Шөлді аймақ – Каспийдің, Арал, Сырдырия жағалауларын аралап, бұрынғы алып теңіз іздеріне шолу жасауын аяқтағаннан кейін, Рафаэль Пампелли Қазақстанның ең шұрайлы, ең әсем жерлерінің бірі Жетісуға ат басын бұрады.

«Ең көрнекті лесс шөгінділер депозиттері Жутісуды– жеті өзен аймағын – 28 шілдеден 2 тамызға дейін кесіп өтіп, Верныйдан Жетісудың солтүстігіне қарай жүрген кезде көру мүмкін болды. Бірнеше жоғарғы ағысты сулар даласы Кіші-Іле-Алатауының Қаратал өзені бойындағы орналастыру байқалды. Транс Іле Алатауының бассейнінен, Верный қаласының батысындағы даладан жел айдап келген лосс шөгінділерінің көпшілгін көруге болады; олар Самарқанд пен Ташкеттің оңтүстігіндегі далалық аудандарына қарағанда азырақ бөлшектелген сияқты», деп, екі регион арасындағы айырмашылықтарды салыстырады.

Бұл аймақтың (Жетісудың), керісінше «шөпті шөгіндімен жабылған, кейбір жерлері шабылған. Көк өзенді басқа бөліктерден ажырттып тұрған, басқа тау жотасында көруге әуесті туғызатын балғын және бүдірлі доңдар» деп жердің шүйгінді-шұрайлы екендігін атап айтады.

Осы арада мен мақтанышпен айта кететін нәрсе, атақты ғалымның сол жылдарғы сапарымен менің туған ауылым, қазіргі курортты жер, «Қапал-Арасанда болып, тіпті сол аймақтағы таулардың да суретін салып қалдыруы. Ол туралы Р. Пампелли была деп айтып кетеді: «Үшінші күні Жоңғар Ала-Тауының батысынан өтіптанды алдында Арасан станциясының оңтүстігінде орналасқан бір деңгейдегі жоталарды көрдім(суретте 46.) Ол шығысында көкжиектің үлкен бұдырлы тең емес биіктікте болса, солтүстік шетінде терең, ойылып жатқан ойпаңдармен ұласып жатқан, атап айтқанда, таулар мен жоталар орталығы болып табылады. Біз Арасан мен Абакумов станциялары арасындағы солтүстікке 4000 фут биіктіктегі ашық асудан, оңтүстіктен 1000 футқа жететін тіке шыңнан кесіп өттік», деп жазады.

Ары қарай Р. Пампелли Семей даласына қарай жол тартады да Өскемен, арқылы Түркмен жеріне қарай экспедициясын бағыттайды.

Әдебиет

1 “Journey Across Turkestan. Exploration in Turkestan.” Expedition of 1903 under the direction of Raphael Pumpelly. Published by the Carnegie Institution Washington, April, 1905.

2 http://rustamirzaev.com/book2/2_15.pdf

3 “Journey Across Turkestan. Exploration in Turkestan.” Expedition of 1903 under the direction of Raphael Pumpelly. Published by the Carnegie Institution Washington, April, 1905.

4 http://rustamirzaev.com/book2/2_15.pdf

5 “Journey Across Turkestan. Exploration in Turkestan.” Expedition of 1903 under the direction of Raphael Pumpelly. Published by the Carnegie Institution Washington, April, 1905.

6 http://rustamirzaev.com/book2/2_15.pdf

МАЗМҰНЫ

Ақынова А.П. ВИЗАНТИЯ ИМПЕРИЯСЫ ЖӘНЕ ҒҰНДАР (IV-V ғғ).....	8
Алмагамбетова А.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕРДЕ.....	13
Амиров Е.Ш. ЖЕТІСУДЫҢ САҚ-ҮЙСІН КЕЗІНДЕГІ ХАЛЫҒЫНЫҢ ӘСКЕРИ ІС ЖӘНЕ ШАРУАШЫЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ ТУРАЛЫ (ҚАРАТУМА ҚОРЫМЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША).....	20
Атығаев Н.А. Б.Г. АЯҒАННЫҢ «РАССВЕТЫ И СУМЕРКИ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ» КІТАБЫ ТУРАЛЫ.....	27
Атығаев Н.А. ТАҒЫ ДА Б.Г. АЯҒАН КІТАБЫ ТУРАЛЫ.....	40
Ахмади Л. ЮНЕСКО АУҒАНЫСТАНДАҒЫ ӘЛЕМДІК МҰРАЛАРЫН САҚТАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	48
Ашимбаева Ф.Е. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОЛА ДӘУІРІ ЕСКЕРТКІШТЕРІ МЕН БАЙЫРҒЫ КӨШПЕНДІЛЕРДІҢ АРАСЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ.....	55
Бисембаева Л.А. ЖЕТІСУ ОБЛЫСЫНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙ, ОНЫҢ ТҮРҒЫНДАРДЫҢ КҮНДЕЛІКТІ ӨМІРІНЕ ӘСЕРІ: ДЕНСАУЛЫҒЫ, ЕМДЕУ ШАРАЛАРЫ (1867-1917жж). (ВЕРНЫЙ УЕЗИ БОЙЫНША).....	60
Досекеева К.А., Ахатаева К.Б. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ КӨП САЛАЛЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ БІР ҚЫРЫ.....	66
Есжанова Н. ҚАЗАҚСТАН ЭЛЕКТРОНДЫ ҮКІМЕТ: ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ.....	72
Жандарбек З. ҚАЗАҚ ШЕЖІРЕЛЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСУ КЕЗЕҢДЕРІ.....	78
Жетпісбай Н.Ы. АБАТ БАЙТАҚ КЕШЕНІНДЕ ЖЕРЛЕНГЕН АДАМДАРДЫ АНЫҚТАУ ТУРАЛЫ.....	105
Игиликова С.И. СҮЙІНБАЙ БИ.....	115
Искакова Ғ.З., Байдавлетова М.Д., Өскенбай М.Ә. ТҮРКІ ҚАҒАНАТТАРЫНДА ҚАЛЫПТАСҚАН ГЕОГРАФИЯЛЫҚ КЕҢІСТІК ТУРАЛЫ ТҮСІНІК.....	119
Касабулатова Г.М. XIX ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ. ТАРИХИ ДЕРЕКТЕРДІҢ БОЙЫНША.....	129
Касабулатова Г.М. РАФАЭЛЬ ПАМПЕЛЛИДІҢ «ТҮРКІСТАНҒА САЯХАТ» ЕҢБЕГІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ.....	134
Ксенжик Г.Н. Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ – ОТАНДЫҚ КАРТОГРАФИЯ НЕГІЗІН САЛУШЫ.....	138
Қозғамбаева Г.Б. ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚАРУ – ЖАРАҚТАРЫ.....	146
Құлсариева С.П., Нұрасылова А. БОЛГАРИЯДАҒЫ ТҮРКІ ДИАСПОРАСЫ: ЗЕРТТЕУГЕ ТАЛДАМАЛЫҚ ШОЛУ.....	152
Құрманбаева Г.Қ. МӘШҒҰР ЖҮСІП КӨПЕЙҰЛЫ ҚОЛЖАЗБАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЖЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ.....	159
Мейрманова Г.А. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАМАҚТАНУ ЖҮЙЕСІ ЖӘНЕ СҮТТЕН ЖАСАЛҒАН ТАҒАМДАРҒА СИПАТТАМА (САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ).....	165
Мейрманова Г.А. ФАЛЕРИСТИКА ҒЫЛЫМЫ ТУРАЛЫ.....	171
Мұкатаева Л.К., Сұлтанғазы Г.Ж., Нұрбаев Ж.Е. ОРЫС-АҒЫЛШЫН БАСЕКЕЛЕСТІГІ КОНТЕКСТІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН (XVIII-XIXғғ).....	178
Нұғыманов С. 1921-1922 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШТЫҚ ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫ.....	187

Нұрғазина М. ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ АЛҒЫ ШАРТТАРЫ МЕН КЕЗЕҢДЕРІН ТАЛДАУ.....	192
Омарова У.А. ЧАМДАРДЫҢ ДІНШІЛДІГІ ЭТНОСЫН САҚТАУ ҚҰРАЛЫ.....	200
Өтепова Г.Е. 1916 ЖЫЛҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОҚИҒАЛАР ТУРАЛЫ ЖАҢА МҰРАҒАТТЫҚ МАТЕРИАЛДАР.....	209
Өтепова Г. РЕСЕЙ ИМПЕРИЯСЫНЫҢ ЗАҢНАМАЛЫҚ АКТІЛЕРІ БОЙЫНША ҚАЗАҚСТАН ТЕРРИТОРИЯСЫНДАҒЫ СОТ ЖҮЙЕСІНІҢ ӨЗГЕРІСТЕРІ ЖӨНІНДЕГІ МӘСЕЛЕЛЕР.....	215
Тасилова Н.А., Тойшубекова Ж.К. «ҚЫРҒЫЗДАРДЫҢ (ҚАЗАҚТАРДЫҢ) ЖЕР ПАЙДАЛАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ...» - ҚАЗАҚ ШАРУАШЫЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕК КӨЗІ.....	224
Тұрлыбек А.Е., Жұматаева Д.Н. ӘНУАР ПАШАНЫҢ ЭММИГРАЦИЯ ЖӘНЕ БОЛШЕВИКТЕРМЕН ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ.....	231
Үкібаева Л.Қ. ҚАЗАҚСТАН БАСПАСӨЗІ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ТАРИХТАҒЫ АҚТАҢДАҚТАР.....	242
Хайрулдаева А.М. ЗАР ЗАМАН АҚЫНДАРЫ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОРТАЗИЯЛЫҚ ЕЛДЕРМЕН ҚАРЫМ- ҚАТЫНАСТАРЫ.....	247

СОДЕРЖАНИЕ

Акынова А.П. ВИЗАНТИЙСКАЯ ИМПЕРИЯ И ГУННЫ (IV-V ВЕК).....	8
Алмагамбетова А.М. ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ О ТЮРКСКИХ НАРОДАХ КАЗАХСТАНА.....	13
Амиров Е.Ш. О ВОЕННОМ ДЕЛЕ И ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СПЕЦИФИКЕ НАСЕЛЕНИЯ ЖЕТЫСУ В САКО-УСУНЬСКИЙ ПЕРИОД (ПО МАТЕРИАЛАМ МОГИЛЬНИКА КАРАТУМА).....	20
Атыгаев Н.А. О КНИГЕ Б.Г. АЯГАНА «РАССВЕТЫ И СУМЕРКИ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ».....	27
Атыгаев Н.А. ЕЩЕ РАЗ О КНИГЕ Б.Г. АЯГАНА.....	40
Ахмади Лаик ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ ВСЕМИРНОГО НАСЛЕДИЯ ЮНЕСКО В АФГАНИСТАНЕ.....	48
Ашимбаева Ф.Е. ПРЕЕМСТВЕННОСТИ МЕЖДУ АНТИЧНЫХ КОЧЕВНИКОВ И ПАМЯТНИКОВ В ЭПОХУ БРОНЗЫ В КАЗАХСТАНЕ.....	55
Бисембаева Л.А. СОЦИАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В СЕМИРЕЧЕНСКОЙ ОБЛАСТИ, ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОВСЕДНЕВНУЮ ЖИЗНЬ НАСЕЛЕНИЯ: ЗДОРОВЬЯ, ПУТИ ЛЕЧЕНИЯ (1867-1917). (ПО ВЕРНЕНСКОМУ УЕЗДУ).....	60
Досекеева К.А., Ахатаева К.Б. ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ МНОГОПРОФИЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АЛАШСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ.....	66
Есжанова Н. ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВИТЕЛЬСТВО В КАЗАХСТАНЕ: РЕАЛИЗАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	72
Жандарбек З. ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ФОРМИРОВАНИЕ КАЗАХСКОЙ ГЕНЕАЛОГИИ.....	78
Жетписбай Н.Ы. К ВОПРОСУ ОБ ИДЕНТИФИКАЦИИ ПОГРЕБЕННЫХ В КОМПЛЕКСЕ АБАТ БАЙТАК.....	105
Игиликова С.И. СУЮНБАЙ БИ.....	115
Искакова Г.З., Байдавлетов М.Д., Оскенбай М.А. ПРЕДСТАВЛЕНИЕ О ГЕОГРАФИЧЕСКОЙ СРЕДЕ В ТЮРКСКОМ КАГАНАТЕ.....	119
Касабулатова Г.М. ГЕОГРАФО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ КАЗАХСТАНА В XIX В. ПО ИСТОРИЧЕСКИМ ИСТОЧНИКАМ.....	129
Касабулатова Г.М. КРАТКИЙ ОБЗОР КНИГИ РАФАЭЛЯ ПАМПЕЛЛИЯ «ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ТУРКЕСТАНУ».....	134
Ксенжик Г.Н. Ч.Ч. ВАЛИХАНОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК ОТЕЧЕСТВЕННОЙ КАРТОГРАФИИ.....	138
Козгамбаева Г.Б. ТРАДИЦИОННОЕ ОРУЖИЕ КАЗАХОВ.....	146
Кульсариева С.П., Нурасилова А. ТУРЕЦКАЯ ДИАСПОРА БОЛГАРИИ: АНАЛИТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ИССЛЕДОВАНИЙ.....	152
Курманбаева Г.К. В ЗНАМЕНИТЫХ РУКОПИСЯХ ИОСИФА ПРОБЛЕМА ПАЛОМНИЧЕСТВА.....	159
Мейрманова Г.А. ТРАДИЦИОННОЕ ПИТАНИЕ У КАЗАХОВ И ОСОБЕННОСТИ МОЛОЧНЫХ ИЗДЕЛИЙ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ).....	165
Мейрманова Г.А. О НАУКЕ ФАЛЕРИСТИКЕ.....	171
Мукатаева Л.К., Султангазы Г.Ж., Нурбаев Ж.Е. КАЗАХСТАН В КОНТЕКСТЕ РУССКО-АНГЛИЙСКОГО СОПЕРНИЧЕСТВА (XVIII-XIX ВВ.).....	178
Нугыманов С. ГОЛОД В КАЗАХСТАНЕ 1921-1922 ГГ. И НАЦИОНАЛЬНАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ.....	187

Нургазина М.	
АНАЛИЗ ПРЕДПОСЫЛОК И ЭТАПОВ СТАНОВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСТАНА	192
Омарова У.А.	
РЕЛИГИОЗНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ЧАМОВ КАК ИНСТРУМЕНТ СОХРАНЕНИЯ ЭТНИЧНОСТИ.....	200
Оттепова Г.Е.	
НОВЫЕ АРХИВНЫЕ МАТЕРИАЛЫ О СОБЫТИЯХ 1916 ГОДА В КАЗАХСТАНЕ.....	209
Оттепова Г.Е.	
ВОПРОСЫ ИЗМЕНЕНИЯ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ АКТАХ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ.....	215
Тасилова Н.А., Тойшубекова Ж.К.	
«МАТЕРИАЛЫ ПО КИРГИЗСКОМУ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЮ...» КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ КАЗАХСКИХ ХОЗЯЙСТВ.....	224
Турлыбек А., Жұматаева Д.Н.	
Эмиграция ЭНВЕРА-ПАШИ И ЕГО ОТНОШЕНИЯ С БОЛЬШЕВИКАМИ.....	231
Укибаева Л.К.	
ПРЕССА КАЗАХСТАНА И БЕЛЫЕ ПЯТНА НАЦИОНАЛЬНОЙ ИСТОРИИ.....	242
Хайрулдаева А.М.	
ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА СО СТРАНАМИ ОРФОЗИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ЗАР-ЗАМАНСКИХ ПОЭТОВ.....	247

CONTENTS

Akynova A.P. BYZANTINE EMPIRE AND HUNTS (IV-V CENTURY).....	8
Almagambetova A.M. FOREIGN STUDIES ABOUT TURKIC PEOPLES OF KAZAKHSTAN.....	13
Amirov E.Sh. ABOUT MILITARY SCIENCE AND ECONOMIC SPECIFICS OF THE POPULATION OF ZHETYSU DURING THE SAKA-WUSUN PERIOD (ON MATERIALS OF A BURIAL GROUND OF KARATUMA).....	20
Atygaev N.A. ABOUT THE BOOK OF B.G. AYAGAN "DUNRISES AND DUSK OF THE KAZAKH STEPPE".....	27
Atygaev N.A. ONCE AGAIN ABOUT THE BOOK B.G. AYAGANA.....	40
Ahmadi L. PROBLEMS OF CONSERVATION OF WORLD HERITAGE IN AFGHANISTAN UNESCO.....	48
Ashymbaeva F.E. CONTINUITY BETWEEN ANTIQUE NOMADS AND MONUMENTS DURING A BRONZE ERA IN KAZAKHSTAN.....	55
Bissembayeva L. THE SOCIAL SITUATION IN THE REGION SEMIRECHYE, ITS IMPACT ON THE DAILY LIFE OF THE POPULATION: HEALTH, THE WAY OF TREATMENT (1867-1917). (ON THE VERNY UYEZD).....	60
Dosekeeva K.A., Ahataeva K.B. ONE OF DIRECTION OF MULTI-FIELD ACTIVITY OF ALASH INTELLIGENTSIA.....	66
Yeszhanova N. E-GOVERNMENT IN KAZAKHSTAN: REALIZATION AND PROSPECTS.....	72
Zhandarbek Z. THE HISTORY OF ORIGIN AND FORMATION OF THE KAZAKH GENEALOGY.....	78
Zhetpisbay N.Y. ON THE IDENTIFICATION OF PERSONS BURIED IN THE ABAT BAYTAK COMPLEX.....	105
Igilikova S.I. SUYINBAY BI.....	115
Iskakova G.Z., Baydavletova M.D., Oskembay M.A. THE IDEA OF THE GEOGRAPHICAL ENVIRONMENT IN THE TURKIC KHAGANATE.....	119
Kasabulatova G. M. GEOGRAPHICAL AND ECONOMIC POSITION OF KAZAKHSTAN IN THE XIX CENTURY. ACCORDING TO HISTORICAL SOURCES.....	129
Kasabulatova G.M. BRIEF REVIEW OF BOOK RAPHAEL PAMPELLIY «JOURNEY ACROSS TURKESTAN».....	134
Ksenzhik G.N. Ch.Ch. VALIKHANOV – THE FOUNDER OF DOMESTIC CARTOGRAPHY.....	138
Kozgambaeva G.B. TRADITIONAL WEAPON OF KAZAKHS.....	146
Kulsariyeva S.P., Nurasilova A. THE TURKISH DIASPORA IN BULGARIA: AN ANALYTICAL REVIEW OF RESEARCH.....	152
Kurmanbayeva G.K. THE ISSUE OF HAJJ IN THE WRITINGS OF MASHKHUR ZHUSSUP KOPEYULY.....	159
Meirmanova G.A. NUTRITION SYSTEM OF THE KAZAKH PEOPLE AND DESCRIPTION OF DAIRY FOODS (COMPARATIVE ANALYSIS).....	165
Meirmanova G.A. ON THE SCIENCE OF PHALERISTICS.....	171
Mukataeva L.K., Sultangazy G.Zh., Nurbayev Zh. E. KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AND ENGLISH COMPETITION (XVIII-XIX).....	178
Nugymanov S. FAMINE IN KAZAKHSTAN OF 1921-1922 AND THE NATIONAL INTELLIGENTSIA.....	187

Nurtazina M.	
ANALYSIS OF PREREQUISITES AND STAGES FOR THE FORMATION OF THE NATIONAL INNOVATIVE SYSTEM OF KAZAKHSTAN.....	192
Omarova U.A.	
RELIGIOUS IDENTITY CHAM AS A TOOL FOR PRESERVATION OF ETHNICITY.....	200
Otepova G.	
NEW ARCHIVAL MATERIALS ABOUT THE EVENTS OF 1916 IN KAZAKHSTAN.....	209
Otepova G.	
THE ISSUES OF CHANGES IN THE JUDICIAL SYSTEM ON THE TERRITORY OF KAZAKHSTAN IN THE LEGISLATIVE ACTS OF THE RUSSIAN EMPIRE.....	215
Tasylova N., Toyshubekova Zh.	
«MATERIALS ON THE KYRGYZ (KAZAKH) LAND USE» AS THE SOURCE FOR HISTORY OF KAZAKH FARMS.....	224
Turlybek A., Zhumatayeva D.	
IMMIGRATION OF ENVER PASHA AND HIS RELATION WITH BOLSHEVIKS.....	231
Ukibayeva L.K.	
THE MEDIA OF KAZAKHSTAN AND WHITE SPOTS OF THE NATIONAL HISTORY.....	242
Khairuldaeva A.M.	
RELATIONS OF KAZAKHSTAN WITH ORTHOSIA COUNTRIES IN THE WORKS OF ZAR ZAMAN POETS.....	247

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2016. 2(6)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 30.06.2016.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты
ШЖҚ РМКТел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

Е-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ басылған:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй